

J. V. SNELLMAN JA KANSAKOULU.¹

Santeri Liikkanen.

Yleisessä tietoisuudessa ei ole oikeata käsitystä Snellmanin osuudesta kansakoululaitoksemme syntyyn. Hänenkin nimensä tosin mainitaan asian yhteydessä, mutta tavallisesti vain kansakoululaitoksemme varsinaisen suunnittelijan ja luojaan, Uno Cygnaeuksen, kiivaana vastustajana. Totta kyllä on, että Snellman arvosteli ankarastikin Cygnaeuksen kansakoulujen perustamista koskevia suunnitelmia, mutta Snellmanin osuus kansakoululaitoksemme syntyyn ei rajoittunut pelkästään negatiiviseen suhtautumiseen Cygnaeukseen ja hänen työhönsä.

Snellman oli kansakoulukysymystä käsitellyt sanomalehtikirjoituksissa jo paljon ennen asian virallista esille tuloa. Käytännössä hän ei sanottavastikaan joutunut vaikuttamaan kansakoululaitoksemme järjestämiseen, mutta hän käsitti sen merkityksen syvällisemmin kuin ehkä kukaan muu kansakoulumme luomisen aikoina. Kansakoululaitoksessa Snellman näki keinon Suomen kansan sivistämiseen ja sitä tietä suomalaisen kansallishengen voimistumiseen maassamme.

Snellmanin kansakoulujen perustamista koskevat ehdotukset osoittavat vankalla todellisuuspohjalla pysymistä ja monissa kohdissa tapaavat asian ytimen paremmin kuin esim. Uno Cygnaeuksen. Tohtori Heporauta osunee oikeaan arvostelussaan senaattiin tulleista kansakoulusuunnitelmista, kun hän sanoo: »Cygnaeuksen suunnitelma on tosin loistava poik-

¹ Esitelmä pidetty Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikokouksessa maalisk. 29 p:nä 1938.

keus muista senaattiin tulleista lausunnoista, mutta ei vedä vertoja ajatuksen terävyydessä Snellmanin suunnitelmille, ja voi sen rinnalle asettaa myös Meurmaninkin kirjoituksen ottaen huomioon, että jälkimmäinen ei ollut koulumies. Että Cygnaeus sai tehtäväkseen kansakoulumme järjestämisen, johtunee mm. siitä, että hänen ehdotuksensa, käsittäen kaiken sen hyvän, mitä jo ennen oli lausuttu, sisälsi samalla myös sen käytännöllisen toteuttamissuunnitelman.»

Kun tutustuu Snellmanin kouluja ja opetusta käsitteleviin kirjoituksiin, panee niissä merkille erikoisesti kaksi johtavaa periaatetta. Ensinnäkin hän korostaa erittäin sitä, että yhteiskunnan kaikkien jäsenten on päästävä osalliseksi sivistyksestä. Kirjoituksessaan »Om folkskolor», joka julkaistiin »Frejassa» jo v. 1840, Snellman nimenomaan huomauttaa kansakoulujen merkityksestä kansansivistystyössä. Kansakouluissa kaikkien kansankerrosten on päästävä osalliseksi ajan yleisestä sivistyksestä. Toiseksi Snellmanin mielestä *äidinkielen opetus* liittyi mitä läheisimmin suomalaiseen kansallisuuden asiaan ja suomalaisen kansanaineksen sivistyspyrkimyksiin. Kansakoulujen oli, samoin kuin muidenkin koulujen, edistettävä kansallisuusasiaa ja suomen kieltä. Suomenkielisistä kodeista opintielle lähteneet saivat kourantuntuvasti kokea kielellisten vaikeuksien tuomat hankaluudet, mutta ne piti poistaa.

Liikuttavalla lämmöllä Snellman toi esiin sen epäoikeudenmukaisuuden, jota suomenkielisten koulutielle lähteneiden oli koettava toiskielisten kylmän jopa vihamielisenkin suhtautumisen vuoksi. Mutta samalla hän elävästi osoittaa, kuinka vieraalla kielellä hankittu sivistyksen sisin henki jää kaikesta huolimatta saavuttamattomaksi unelmaksi. Oli luonnollista, että suomenkielisetkin oppilaat oppivat koulun opettamia asioita, mutta he eivät voineet omaksua niitä omikseen samoin kuin omalla äidinkielellään opetusta nauttinut. Tässä juuri olikin asian ydin. Suomenkieliset pysyivät kuokkavieraina kulttuurielämän ilmiöille. Sivistyksen paras, hienoin mehu jäi suomenkielisiltä saavuttamatta, niin kauan kuin

heidän oli sivistysaavutukset omistettava vieraalla kielellä. Nuorta, sivistystehtäviin kelpoista elämänvoimaa oli haastava kansallisen sivistyksen kannalta hyödyttömiin tehtäviin. Myöskin tästä asian tilasta aiheutuvan kansallisen vaaran Snellman otti huomioon lausueessaan: »He ovat jättäneet sen sivistyskehän, johon he syntymästään kuuluvat, ja ovat oppineet pitämään sitä halpana, mutta korkeampaan kehään he eivät ole milloinkaan päässeet eivätkä ole voineet päästä.» Suomenkielisen kansanaineksen oli päästävä sivistyksestä osalliseksi sivistyksen itsensä vuoksi, ei virkapaikkojen toivossa. Suomalaisten sivistystaistelu ei saanut lähteä yksistään materialistisen ajattelun pohjalta. Sillä piti olla ylevämpi päämäärä kuin yksityisen hyödyn tavoittelu. Suomalaisten sivistystaistelua oli arvosteltava kansakunnallisena asiana.

Tältä taustalta on katseltava ja arvosteltava Snellmanin mielipiteitä kansakoulukysymyksessäänkin. Kun kansakoululaitos kokonaisuudessaan liittyi kansallisiin peruskysymyksiin, oli itsestään selvä asia, että äidinkielen opetus kansakoulussa oli saava tärkeän aseman. Äidinkielen oli juurrutettava lapset kansallishengen ilmapiiriin. Suomen kieli oli oleva kansaa jalostava voima. Suomessa kansansivistys jäisi olojen pakosta kehittymättä, ellei kansa saisi omakielistä opetusta. Suomi kuului niihin harvoihin kansoihin, joissa sivistyneistö puhui kieltä, jota varsinaisen kansan valtava osa ei ymmärtänyt. Tällainen onneton asiantila oli autettavissa vain siten, että sivistystä ja kansaa lähennettäisiin toisiinsa, johon ei ollut muuta mahdollisuutta kuin koulut, joiden opetuskielenä on suomi. Snellman asetti siis koulujen opetuskielen ja kansallisuusaatteen sekä suomalaisuuskysymyksen kiinteään yhteyteen toisiinsa. Tässä on kuitenkin huomautettava, ettei tämä ollut Snellmanin yksin esittämä kanta. Suomalaisesta sanomalehdistöstä 1850-luvulla tällaisen ajatuksen tapaa melko yleisesti. Kuitenkin Snellman, jolle suomalaisuuden asia oli suomalaisen kansanosan elämänsivistys, voimakkaimmin ja selkeämmin kuin kukaan muu esitti mielipiteensä.

Kansakoulujen tarpeettomuutta puolusteltiin Suomen kansan muka korkealla sivistyksellä, jota pidettiin pappien ja kotien kasvatustyön ansiona. Pelättiinpä kansakoulujen perustamisen vaikuttavan vahingollisesti kotielämän ja yhteiskunnan vankimpiin perusteihin, kun koulu vetäisi lapset pois kodin vaikutuspiiristä, jollei kokonaan, niin ainakin osaksi. Snellman oli aivan päinvastaisella kannalla, sillä hänen käsityksensä mukaan koulu kurinpidon avulla voi vaikuttaa oppilaiden siveellisen luonteen muodostumiseen ja siten vahvistaa yhteiskunnan perusteita. Myöskään hän ei myöntänyt olevan perää väitetyssä Suomen korkeassa kansansivistyksessä. Snellman kirjoituksissaan osoitti vääriksi nuo ihannoivat käsitykset suomalaisten henkisen viljelyn kehittyneisyydestä ja väitti, ettei talonpoikainen väestö ollut sen hyvää lukutaitoa ihastelevien kirjoittajain esittämällä tasolla. Hän todisti sen päinvastoin huonoksi. Snellman vetosi oppikoulujen lukutaidon saavutuksiin, jotka nekään eivät olleet kehuttavia. Syystä hän kysyikin: »Mistä siis tuo harvinaisen oppineisuus olisikaan tullut Suomen yhteiseen kansaan?» kun hän oli sivistyneittenkin keskuudessa tavannut tavailien ja väärin lukevia täysikasvuisia henkilöitä sekä useita, jotka lukivat väärin ja lisäksi vielä ajatuksettomastikin. Snellmanin käsitys kansamme lukutaidosta ja sivistyksestä oli ainakin lähempänä totuutta kuin kansansivistystämme ihailevien lehtikirjoittajien, sillä esim. Cygnaeus oli tästä tehnyt samansuuntaisia havainnoita kuin Snellmankin. Cygnaeushan matkapäiväkirjassaan, tehdessään yhteenvedon havainnoistaan Saksan kasvatustieteellisistä oloista, vertasi niitä meidän kouluoloihimme ja lausui: »Me olemme tietopuolisessa kasvatustieteessä 100 vuotta jäljessä ajastamme ja käytännössä 50 vuotta omaakin oppiamme taampana.» Varmasti tässä on lausuttuna totuus, vaikka ottaisimmekin huomioon siihen sisältyvän olevien olojen mustaamishaluakin, jota tavallisesti esiintyy uudistuspyrkimysten yhteydessä.

Snellman ollessaan Kuopion yläalkeiskoulun rehtorina jou-

tui käytännössä tavallaan mukaan kansakouluasiaan. Hänen ansiotaan oli koulun perustaminen Kuopioon työväenluokan tyttöjä varten, joka koulu oli ensimmäinen kansakoulu Kuopiossa ja maamme varsinaisista kansakouluista ensimmäinen, jossa suomi oli opetuskielenä. Tämä koulu aloitti toimintansa kesäkuun 1 p:nä 1846. Snellmania sai toinenkin Kuopion oppilaitos kiittää synnystään. Alussa vuotta 1847 aloitti näet toimintansa köyhiä poikia varten perustettu koulu. Tämä kaupungin kirkkoherran, tohtori Ingmanin Snellmanin ajatusten ja kehoitusten innostamana perustama koulu, samoin kuin äsken mainittu kansakoulu tyttöjä varten, tuli aikanaan kunnan ylläpitämäksi varsinaiseksi kansakouluksi. Kolmannenkin koulun alkuunpanijana Kuopiossa oli Snellman, nim. pyhäkoulun, jossa kaupungin oppipojat ja kisällit saivat opetusta.

Kun oli tullut aika kansakoululaitoksemme käytännölliseen toteuttamiseen, oli Snellman tekemässä ehdotuksiaan. Hänen »Litteraturbladissa» julkaisemansa kansakoululaitosta koskevat artikkelit olivat välittömässä yhteydessä silloisten päiväjärjestyksessä olevien käytännöllisten kysymysten kanssa. Kansakoululaitoksen alalla oli odotettavissa uudistus keisari Aleksanteri II:n senaatin pöytäkirjaan maaliskuun 24:ntenä 1856 antaman lausunnon johdosta. Tuomiokapitulien oli annettava asiasta lausuntonsa, jotka saapuivat saman vuoden syksyllä ja myöhemmin painettuina jätettiin yleisön arvosteltaviksi. Kuten tunnettua, eivät nämä lausunnot tarkoittaneet muuta, kuin että kirkkolain säädökset ja muut esivallan käskyt uskonnollisesta kansanopetuksesta uudestaan teroitettaisiin noudatettaviksi ja sovellettavaisiin vallitsevan ajan oloihin.

Ennen kuin tuomiokapitulien lausunnot olivat yleisölle tunnettuina, oli Snellman kirjoittanut »Litteraturbladiin» Suomen kansakoulun järjestämisestä. Mutta jo aikaisemmin hän oli suunnitellut Suomen kansakoululaitosta. Hänen papeireittensa joukossa oli näet saksaksi kirjoitettu yksityiskohtainen ehdotus suomalaisen kansakoulunopettajaseminaarin jär-

jestämisestä. (Plan zu der Einrichtung eines finnischen Volksschullehrer-Seminariums.). Suunnitelman kirjoittamisen aikaa ei ole ilmoitettu, mutta kun »Litteraturbladissa» julkaistussa artikkelissa oleva suunnitelma on paljon laajempi ja tarkempi, on saksankielinen ehdotus arvattavasti vanhempi. Snellmanin elämäkerran kirjoittaja Thiodolf Rein arvelee saksaksi kirjoitetun suunnitelman olleen aiotun esitettäväksi kenraalikuvernööri Bergille. Koko suunnitelma oli kenties tämän pyynnöstä laadittukin. Snellman oli näihin aikoihin varsin ahkerasti mukana kansakoulukysymyksen käsitteilyssä. »Litteraturbladissa» hän tarkasteli tuomiokapitulien lausuntoja moittien niiden yksipuolisuutta sekä sitä, että ne asettivat kansansivistyksen vaatimukset liian alhaisiksi. Muuten Snellman samassa lehden numerossa esitteli lukijoilleen varsin suopeasti Uno Cygnaeuksen. Hän ilmoitti näet Cygnaeuksen suomentaneen kirjan, jonka avulla tahdottiin parantaa sisäluvun opetusmenetelmää yhdistämällä se havainto-opetukseen. Snellmanin sanoista ja tavasta, jolla hän ilmoitti mainitun kirjan lukijoilleen, näkyy, että hän tunsii Cygnaeuksen pedagogiset harrastukset ja antoi niille arvoa.

Kansakoulun tehtävä hallituksen 19/4 1858 Cygnaeuksen lausunnon perusteella antaman julistuksen mukaan oli lyhyesti sanottuna kansansivistyksen kohottaminen. Tämä oli Cygnaeuksen kanta. Samoin Snellmankin oli asian pääpiirteittäin käsittänyt. Hän kuitenkin korostaa kansakoulujen tehtävää kansallistunnon kehittäjänä enemmän kuin Cygnaeus. Kummankin käsityksissä oli huomattaviakin eroavaisuuksia, joista tarkemmin myöhemmin.

Snellman yhtyi yleiseen mielipiteeseen siinä, että opetus kansakouluissa oli sovellettava rahvaan tarpeiden mukaan. Varsin yleisesti vaadittiin käytännöllisiä aineita opetusohjelmaan, ja tämän vaatimuksen Snellmankin myönsi oikeaksi. Kuitenkin on huomattava, että Snellmanin mukaan kansakoulu ei saanut opetusohjelmassaan asettaa ensi sijalle oppilaan tulevaan ammattiin ohjaavia aineita, vaan sen tärkein tehtävä oli herättää rakkautta yleisiinheimilliseen sivistykseen

ja tietoihin. Tämän tehtävänsä kansakoulu suorittaa opettamalla oppilaat *lukemaan*. Lukemisen ja kirjoittamisen opettamisen Snellman pitää kansakoulun päätehtävänä, silloin se saavuttaa myöskin juuri mainitun päämäärän: se kasvattaa rakkautta yleiseen inhimilliseen sivistykseen ja niihin tietoihin, jotka tekevät sellaisen sivistyksen mahdolliseksi. Kirjoituksen ja lukemisen opetuksen hän katsoi liittyvän sangen läheisesti yhteen. Snellman pitikin kirjoituksen oppimista oikeastaan lukemaan oppimisena, sillä kirjoituksessa lapsi ilmaisee sen, miten hän on pystynyt lukemaan.

Paljon keskustelua aiheuttanut kysymys lasten ulko- ja muistiluvusta Snellmanin mielestä oli kiinteässä yhteydessä lukemistaidon oppimiseen, koska opittavalla läksyllä sinään ei ole suurtakaan arvoa, mutta läksyä opetellessaan lapsi käyttää apuneuvona tätä harjoitusta. Muistilukuakaan ei sentään saanut kokonaan hävittää kansakoulusta. Onhan paljon asioita, joita on pidettävä mielessä. Snellmanin kanta ulkoluvussa lähenteli siis niiden käsitystä, jotka nykyisin pitävät ulko- ja muistilukua hyödyttömänä ja oppilaita turhaan raskittavana ja joka käsitys lapsisielutieteelliseltä kannalta olisi peräti hylättävä. Snellman ei — kuten jo sanotustakin huomaa — jyrkästi vastustanut ulkolukua. Hänen kantansa oli välittävä: ulkolukukin oli saatava palvelemaan äidinkielen oppimisen tarkoituksia. Ulkoluku oli näin ollen varsin toista kuin sitä järjettömästi harjoitettaessa. Ahkerasti päähän pönttäämällä painettiin ulkomuistiin katkismuksen kappaleita, jotka oli opittu etupäässä kuulon varassa omintakeisen sisäluvun taidon ollessa sangen heikkoa.

Tuodessaan julki edellä esitettyjä ajatuksiaan Snellmanilla oli mielessään jo aikaisemmin mainitut väitteet Suomen kansan riittävästä jopa hyvästäkin lukutaidosta. Snellman osoitti todellisuuden olevan toisenlaisen. Rahvas osasi vain Raamatun kielen mukaista tekstiä. Ja tämä juuri aiheutui muistinomaisesta lukemisesta. Kansa ei ymmärtänyt esim. »Maa-miehen Ystävää» osaksi siitä syystä, että lehdessä käytetty kieli poikkesi Raamatun kielestä. Mutta kun nyt kansa oli

saatava osalliseksi yleissivistyksellisestäkin tiedosta, puolsi hän kansakoulujen perustamista äidinkielen opettamisen vuoksi. *Äidinkielestä oli tuleva kansakoulun keskeinen oppiaine*, jonka tarkoituksena muutkin aineet oli alistettava palvelemaan. Snellman huomautti kokemuksen osoittaneen, ettei papiston ja vanhempien opetus kyennyt antamaan lapsille sellaista lukutaitoa, että he kykenisivät käyttämään kirjoja kaikinpuoliseksi hyödykseen. Nyt ei riittänyt enää yksinomaan hengellisen kirjallisuuden, s.o. Raamatun, katkismuksen ja virsikirjan, monestikin lukijain käsitys- ja miellepiirille vieras hengen ravinto. Tämän lisäksi tarvittiin jo muutakin. Cygnaeuskin tuo tällaisen ajatuksen esiin hahmotellessaan ja suunnitellessaan kansakoululaitostamme. Hän kirjoitti mm.: »Kansansivistys tunnustetaan meidän aikanamme ei ainoastaan kristillisen siveyden ja humanisuuden, vaan myös valtiotalouden kannalta katsottuna yhteiskunnan tärkeimmäksi asiaksi.» Yhteiskuntalaitos sai uusia muotoja ja sen jäsenten oli pysyttävä yleisen kehityksen mukana. Snellmanilla kangastelikin tuollainen sosiaalinen kasvatusta kansakoulun kasvatustehtävänä, kun hän kirjoitti: »Mitä yleisiä harrastuksia Suomen yhteinen kansa voikaan edistää lukuun ottamatta jo olemassa olevia, maan viljelemistä ja sen puolustamista? Mitä talonpoika voi olla muuta kuin maanviljelijä ja sotilas? Me vastaamme siihen: hän voi edistää kaikkia kunnan ja perheen harrastuksia. Hän voi edistää inhimillistä tietoa vaalimalla seurakuntansa koulua, levittämällä tietoa perheensä keskuuteen. — Toimiessaan niiden hyväksi mainitsemassamme piirissä hän tekee työtä myös valtion ja isänmaan hyväksi, ja elävä isänmaallisuus on myös se henki, joka ensinnä voimistuttaa semmoista toimintaa ja tekee sen hedelmälliseksi.»

Tämäntapainen oli siis kansakoulujen tavoiteltava yhteiskunnallinen päämäärä.

Kansakoulun suppeassa opetusohjelmassa äidinkielen opetus oli siis saava tärkeimmän sijan. Snellman ei odottanut, että varsinaisen kansan lapset kouluun tullessaan osaisivat

jo lukea, niinkuin oli asianlaita sivistyneiden luokkien lasten keskuudessa. Jos rahvaan piirissä vanhemmat osaisivat opettaa lapsilleen lukutaidon ennen lasten kouluuntuloa, olisi kansakoulun tehtävä sangen helppo. Mutta kun näin ei ole, jää kansakoulun tehtäväksi huolehtia siitä, että lapsi oppii lukemaan ja ymmärtämään äidinkielistä teoksia. Tällaisilla teoksilla Snellman tarkoitti kansaa valistavaa yleistajuista kirjallisuutta.

Snellman ei tahtonut riistää vanhemmilta lastensa luke-
maanopettamisvelvollisuutta, sillä kouluun tulevien lasten
oli osattava välttävästi sisälukua vanhempien opettamalla
tavalla. Koulussa tätä vaillinaista taitoa oli sitten kehitettävä
koulun käyttämien sopivien harjoitusten avulla. Mainitta-
koon, että Agathon Meurmanin kanta oli myös se, että kansa-
koulun ei tulisi pyrkiä jakamaan alkeistietoja kaikenlaisissa
asioissa, vaan opettaa lukemaan ja ymmärtämään luettua ja
niin kasvattaa kykyä edelleen kehittymiseen. Tämä oli
samaa, mitä Cygnaeus esityksessään »Hajanaisia mietteitä
Suomeen aiotusta kansakoulusta» lausui: »Kansakoulussa
tulee opettaa oikeata lukutaitoa, se on lukemista ja sen ym-
märtämistä yhteiskunnan alempien luokkien keskuudessa,
ja sen kautta saattaa ns. huonommalle kansalle tilaisuus
hankkia yleistä kansansivistystä ja kullekin mahdollisuus
kehittää taipumuksiaan ja lahjojaan, mikä on tähän asti
ollut vain ns. paremman kansan etuoikeus.»

Snellman arvosteli varsin ankarasti Cygnaeuksen mietintöä
ja ehdotuksia Suomen kansakoululaitoksen perustamisesta.
Snellmanin arvosteleva asenne saattoi Cygnaeuksesta toisi-
naan tuntua suorastaan pahansuopaisuudelta, sillä kokemansa
vastarinnan hän sanoi lähteneen Snellmanin »leiristä». Snell-
manin ankara arvostelu ei johtunut persoonallisesta mieli-
pahasta, jollaiseksi se voitaisiin käsittää siksi, ettei häntä
kutsuttu komiteaan, jonka tehtäväksi annettiin tarkastaa
Cygnaeuksen ehdotus. Snellmanilla olisi todella ollut syytä
loukkautua tällaisesta syrjäyttämisestä, sillä olihan hän to-
dellisuudessa kauimmin ja perusteellisimmin kuin ehkä yksi-

kään komitean jäsenistä miettinyt kansakoulukysymystä ja usein käsitellyt sitä julkisuudessa. Erimielisyys Snellmanin ja Cygnaeuksen välillä aiheutui periaatteellisista eroavaisuuksista, jotka nyt Cygnaeuksen esitettyä suunnitelmansa täsmällisesti tulivat jyrkemmin ilmi. Kun säädyt v:n 1863:n valtiopäivillä olivat määränneet tarpeelliset varat kansakoululaitokselle ja senaatti lopulla vuotta 1865 otti asian lopullisesti tarkastettavakseen ja päätettäväkseen, Snellman vielä viimeisen kerran toi esiin eriävän kantansa ja siten vastusti Cygnaeuksen suunnitelmia viimeiseen asti. Kuten tunnettua, senaatti hyväksyi yksimielisesti Cygnaeuksen ehdotukset tarkastuskomitean tekemine korjauksineen ottamatta huomioon Snellmanin mielipiteenilmausta. Snellman antoi tunnustuksensa Cygnaeuksen suunnitelmissa sille, mikä hänenkin käsitystensä mukaan oli hyvää. Niinpä C:n ja S:n ohjelmia toisiinsa verrattaessa panee merkille useita yhtäläisyyksiä. Molemmat hylkäsivät tuomiokapitulien ehdotukset ja vaativat paljon laajempaa kansansivistystä kuin tuomiokapitulien esityksissä ehdotettiin. Kummankin mukaan kansakoulun tuli edistää todellista lukutaitoa yhteiskunnan alempien luokkien keskuudessa. Kumpikin vastusti yhtä päättävästi kaikkea mieletöntä ulkolukua. Mutta oli paljon käsitysten eroavaisuuksiakin, jotka sitten johtivatkin nämä molemmat Suomen kansansivistystä lämpimästi harrastavat miehet sangen kiivaaseen yhteentörmäykseen.

Suurin ristiriita oli se, että Cygnaeuksesta *kasvatus* — siveellinen ja ruumiillinen — oli koulun päätarkoitus. Snellmanista taas sellaisena oli oleva *tiedollinen* kasvatus eli *opettaminen*. Tämä käsitysten eroavaisuus juuri tässä kysymyksessä aiheutui ilmeisesti kummankin henkisen rakenteen erilaisuudesta. Cygnaeus, samoin kuin Pestalozzi, hänen henkinen opettajansa kasvatusasioissa, ei ollut mikään filosofinen systemaattikko kuten Snellman, vaan hänen ajatteluaan ja toimintaansa oli tunteen lämpö ohjaamassa. Kasvatustapahtuman eri tavalla käsittäminen tulee näkyviin mm. seuraavassa Snellmanin arvostelussa: »Mutta kaikkein

huomattavin seikka tässä kuvauksessa on se, että siinä pannaan niin vähän painoa tietojen hankkimiseen. Se mainitaan niin ohimennen, että kaikki muu näyttää tärkeämmältä. Tämä ei ole mitään satunnaista. *Lukeminen ei ole* herra Cygnaeuksen kasvatustieteissä ollenkaan tärkeä *tietoon johtava tie*. Sen tulee olla muodollista harjoitusta 'sielunvoimien kehittämiseksi' ja muuten pohjana sille moraaliselle sovellutukselle, jota opettaja ehkä voi eräissä tieteissä saada aikaan.» Snellmanille kansakoulu — kuten muutkin koulut — oli ennen kaikkea laitos, jossa oppilas opetetaan lukemaan ja sitä tietä hankkimaan tietoja. Kirjoituksessaan »Opetuksesta kansakoulussa», joka julkaistiin »Litteraturbladissa», hän kirjoitti: »Se periaate, että koulu tulee tehdä todelliseksi opetuslaitokseksi, jossa oppilas opetetaan lukemaan, on kiellettävä oikea; mutta kun hän on hankkinut tarvittavan kyvyn, tulee myös koetella, osaako hän sitä itsenäisesti käyttää.»

Snellmanilla oli sängen nykyaikaiset käsitykset monista opetusopillisista seikoista. Cygnaeuksen ehdotusten arvostelujen yhteydessä tämä tulee usein esiin. Nykyisin esitetään hyvin voimakkaasti oppilaiden omakohtaista työskentelyä koulussa oppilaiden taipumuksia ja luontaisia voimia kirkvoittavana työmuotona. Tähän seikkaan jo Snellmankin viittasi. Silloinen koulu perusti työnsä opettajan esitykseen ja opettajan käsitykseen esitettävästä asiasta. Ellei oppilas ymmärtänyt asiaa opettajan esittämällä tavalla, pidettiin ilman muuta selvänä, ettei hänellä myöhemminkään ollut mahdollisuutta saada oikeaa tietoa siitä. Yksinkertaisesti ei luotettu suuresti siihen, että oppilaissa voisi herätä ja säilyä tiedonharrastusta. Tällaisen käsityksen mukaisesti koulu toimi ja useassa tapauksessa kuoletti lasten omakohtaisen harrastuksen. Edellä esitetyn tapaisena Snellman esitti aikansa koulut. Tuon olisi voinut aivan hyvin sanoa aikamme uudistuspedagogi. Kansakoulua suunniteltaessa olisi tuollaisia virheitä vältettävä. Cygnaeuksen koulusuunnitelmissa Snellman moitti näitä epäkohtia. Cygnaeus Snell-

manin mielestä otti huomioon liian vähän tietojen merkityksen, josta tulisi olemaan seurauksena se, että kouluissa laiminlyötäisiin lukuihin ja opintoihin kohdistuvan rakkauten juurruttaminen oppilaiden mieliin. Snellman arveli, ettei oppilas näin menetellen voi koskaan päästä iloitsemaan itse lukemisesta tai ettei tämä mitenkään vaikuta hänen mielikuvitukseensa ja harkintaansa. Hän pelkäsi oppilaiden harastuksen kuoleutuvan, kun jo alkuopetuksesta lähtien koetetaan esittää kertomukseen liittyvää uskonnollista ja siveellistä opetusta ja niitä siveellisiä lakeja, joihin kaikkien ihmisten yhteisöjen ja erittäinkin perheen onni perustuu. Snellmanin lapsipsykologian tuntemusta osoitti tämä, kun hän piti vahingollisena sitä, että lapsi pakotettiin siivilöimään kaikki lukukappaleessa oleva siveellisesti kohottava. Näin menetellen tehtäisiin väkivaltaa lapsen mielikuvituselämälle ja tunteille. Lapsen omalta käsitystavalta tahdottiin riistää olemisen oikeus ja kitkeä nuoruusiällä orastava rohkea luottamus mielikuvituksen kaunistamaan elämään. Snellmania arvelutti Cygnaeuksen esittämä ajatus, että lukemiseen olisi käytettävä ainesta, »joka edistää kaikinpuolista sielun ja sydämen sivistämistä.»

Snellman oli siis sillä nykyaikaisen pedagogiikan kannalla, ettei sisällystä lukemisen yhteydessä pitäisi ruotia kovin yksityiskohtaisesti, koska se kuolettaa halun lukemiseen, etenkin siveellisesti kasvattavaan lukemiseen.

Koulussa tapahtuvan lukemisen Snellman käsitti vain keinoon, jonka avulla oppilaan oli hankittava taito ja kyky lukemiseen ja luetun käsittämiseen. Hän ei uskonut kansakoulussa päästävän kielen täydelliseen hallitsemiseen. Sellainen tulos oli odotettavissa vain vasta silloin, kun oppiainetta kyetään hallitsemaan. Snellman pelkäsi myöskin Cygnaeuksen saksalaisilta pedagogeilta omaksuman, oppilaan muodollista sivistämistä ja sielun- ja ruumiinvoimien sopusointuista kehittämistä tarkoittavan kasvatuksen johtavan tyhjänpäiväiseen, oppilaita tympäisevään muodolliseen harjoitteluun. Näin oli asianlaita varsinkin suullisissa ja kirjallisissa

harjoituksissa, jotka perustuisivat etupäässä opettajan esityksen toistamiseen. Snellman oli näkevinään Cygnaeuksen ehdotuksissa tarkoituserän jäävän unohduksiin menetelmän vuoksi. Hän viittasi Saksan koulujen havainto-opetukseen, joka oli kehitetty mitä järjettömimpiin äärimmäisyyksiin, joten siitä oli tullut itsetarkoitus.

Snellmanin kansakoulusuunnitelmissa kiintyy myös huomio siihen, että hän tahtoi siirtää oppimistyön varsinaisesti kouluun. Oppilaiden oli saatava koulussa opetus eikä niinkuin yleinen tapa oli, että vanhemmat, yksityisopettajat tai oppilastoverit opettivat, ja opettajat vaivautuivat suopeasti kuulustelemaan, miten mainitut kotiopettajat hoitivat opetusta. Snellman piti tärkeänä, että edistyneimmät oppilaat lukivat annettuja tehtäviä omin päin koulussa. Tätä opiskelua oli tarkkailtava kuulustelemalla. Hänen mielestään oppilaiden totuttaminen itsenäiseen opiskeluun oli yhtä tärkeätä kuin läksyjen valmistaminen. Aivan nykyaikaista menettelyä siis. Vieläpä hän oli siinäkin omatoimisuuden kannalla, kun hän tahtoi annettavaksi kehittyneemmille oppilaille vapauden asettaa etusijalle jonkin harrastustensa mukaisen oppiaineen ja hankkia siinä laajemmat tiedot, kun taas muissa aineissa suoritettaisiin vain määrätyt minimioppijaksot. Kotilukuakin oli sentään harjoitettava kohtuullisissa rajoissa. Hän kirjoitti: »Sikäli kuin oppilas saavuttaa oivallusta ja kykyä voidakseen lueskella omin päin, tulee suurempi tai pienempi osa opinnoista jättää hänen oman huolenpitonsa varaan.»

Snellman oivalsi alkuopetuksen ratkaisevan vaikutuksen oppilaan myöhäisempään kehitykseen. Siitä riippuu ensi sijassa oppilaan vastainen harrastus ja innostus lukemiseen ja oppimiseen.

Kun kansakoululaitos jo oli päässyt niin pitkälle, että suunniteltiin jonkinlaista oppipakkoa, katsoi Snellman kansakoulujen päätehtävän edelleen olevan saman. Valtiopäivillä 1877 toukokuun 30 p:nä pidetyssä täysi-istunnossa pohdittaessa yleisen anomusvaliokunnan mietintöä anomusehdo-

tuksen johdosta, joka koski osalta oppipakon käytäntöön ottamista Suomessa, osalta kaikkien maalaiskuntain velvollisuutta perustaa alueellaan ainakin yksi yläkansakoulu, Snellman lausui mm.: »Toivottavampaa olisi, että kaikki kylät tai sellaiset talo- ja tilaryhmät, jotka sijaitsevat niin lähellä toisiaan, että lapset jotenkin voisivat joka päivä käydä koulussa, velvoitettaisiin perustamaan oma koulunsa. Ei kuitenkaan niin sanottuja yläkansakouluja, joille asetetaan paljon milloinkaan täyttymättömiä vaatimuksia, vaan yksinkertaisia kouluja, jotka paremmin soveltuvat kansamme nykyisiin tarpeisiin, kouluja, joissa *lukeminen* olisi pääasia. Sillä jokainen koulu, ylempi tai alempi, josta lähtiessään oppilas ei halua tai kykene edelleen tietojaan kartuttamaan, on hyödytön. Tämän tulee koskea myös kansakoulua, olkoon se kuinka vähäpätöinen tahansa.»

Ehdotukset ja vaatimukset kansakoulun opetusohjelmaan otettavista aineista olivat sangen moninaiset. Snellmanin kansakouluohjelma oli keskitetty. Hän ei ehdottomasti asettanut kielteiselle kannalle noihin eriasteisiin opetusainevaatimukseen sikäli kuin kansakoulun katsottiin kykenevän täyttämään niitä. Hän myönsi käytännöllisten aineiden suuren arvon kansakoulun opetuksessa, mutta hänen kannaltaan vain äidinkielen ja luonnontiedon opinnoilla oli suurin arvo. Äidinkielen keskeinen asema kansakoulun opetusohjelmassa johtui heräävän suomalaisuuden vaatimuksesta. Snellman käsitti kansakoulun tehtävän suomalaisuuden ja kansallishengen tienraivaajana. Vähitellen koulun ulkopuolellakin vallitsevat olosuhteet oli saatava sellaisiksi, että ne saattaisivat koulun oppilaisiin kylvämän sivistyksen siemenen kasvamaan ja kypsymään. Hän sanoikin suoraan, että kansakoulu opetuslaitoksena olisi hyödytön, elleivät olosuhteet muutu maassa suopeammiksi suomalaiselle kansanainekelle. Näillä koulun ulkopuolella vallitsevilla suotuisilla olosuhteilla Snellman tarkoitti suomenkielistä kirjallisuutta ja osanottoa maan julkisiin asioihin. Yhteisten asioiden harrastamista hän piti varsin tärkeänä kansansivistämissä,

mutta kaikilla ei ole mahdollisuutta olla mukana yhteiskunnallisissa toimissa. Tällöin suomenkielisellä kirjallisuudella ja nimenomaan kansalliskirjallisuudella oli oleva tärkeä tehtävänsä. Tästä Snellman kirjoitti: »Siellä, missä ei ole tätä toimeliaan ja todellisen elämän virikettä älylliseen ja kansalaiskasvatukseen, vaaditaan ainakin korkeammalle kehittyntä kansalliskirjallisuutta, joka kykenee luomaan valistavaa ja kohottavaa lukemista kansalle. Mutta mitä voidaan odottaa suomalaisilta kansakouluilta niin kauan, kun ei ainoastaan puutu suomalaista kirjallisuutta, vaan myös maan kaikkia asioita käsitellään kielellä, jota varsinainen suomalainen kansa ei ymmärrä, ja kun koulusta pääsyt lukutaitoinen oppilas voi saada käsiinsä paperin, joka riistää häneltä hengen, kunnian tai omaisuuden, hänen ymmärtämättä sanaakaan sen sisällyksestä. Toden totta, jollei suomen kieltä kerran oteta käytäntöön korkeammassa opetuksessa, oikeuksissa ja hallinnossa, ei kukaan ihminen, joka vähänkään oivaltaa kansansivistyksen edellytyksiä, voi kansakoululta odottaa mainitsemisen arvoisia hedelmiä. Se tulee olosuhteitten ennalleen jäädessä olemaan pikemmin tyhjää komeilua kuin työtä, joka lupaisi jotakin hyvää Suomen kansan tulevaisuudelle. Ja siitä voidaan nykyisenä hetkenä toivoa jotakin ainoastaan edellyttäen, että kansakoulu itse tulee pakostakin saamaan tässä muutoksen aikaan.»

Tässä käsittääksemme on Snellmanin kansakoulun aatteellinen pohja, joka liittyy osana hänen laajaan suomalaiskansalliseen ohjelmaansa. Snellmanin ajattelemana kansakoulu ulkonaisesti tuli olemaan vaatimaton, mutta sen tehtävä oli sitä tärkeämpi: *kansakoulun oli luotava suomenkieliselle sivistykselle pohja, jolle täydellinen kansallinen omakielinen kulttuuri oli rakennettava.* Tämä on johtavana näkökohtana kaikissa Snellmanin kansakoulusuunnitelmissa.